

І. ПАВЛЕНКО

Запорізький національний університет

ГУСТАТИВНИЙ КОД СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ПРОЗИ: ДЕЯКІ СПОСТЕРЕЖЕННЯ

Їжа – одна з первинних вітальних цінностей. Вона входить до сфери повсякденного життя людини, яку Е. Гуссерль назвав «світом життя», («життєсвітом» «Lebenswelt») [5], а тому довгий час не приваблювала увагу дослідників мистецтва. Зараз їжа стала об'єктом міждисциплінарних досліджень, видаються журнали, у яких розглядаються пов'язані з виробництвом та споживанням їжі питання біології, медицини, економіки, рідше культурології та інших гуманітарних дисциплін, водночас проблема густативного коду літературних творів не отримала достатнього висвітлення.

Література звертається до людини духовної, тому акцентує ціннісні смисли повсякденних, звичайних речей. У художньому світі твору їжа може набирати екзистенційних, соціальних, культурних значень, бути знаком епохи, нації, людини, засобом міжкультурної та міжособистісної комунікації. Наприклад, у повісті Ю. Винничука «Танго смерті» герої-друзі «... залюбки гостювали одні в одних, ласуючи то червоним козацьким борщем, у якому плавали вушка з грибами, а на поверхні золотіла підсмажена цибулька, то – надіваною рибою, яку Голда прикрашала тертим хроном і дивовижними витинанками з варених буряків та моркви, то — пирогами з квашеною капустою, то кислими голубцями з тертою бульбою, то ковбасками по-баварськи, то фантазійними перекладенцями, пляцками, струдями і прецями, чий запах по вінця виповнював помешкання і лоскотав ніздрі» [2, с. 17], а у творі М. Дупешка «Історія, варта цілого яблунового саду» герой «... пам'ятав те місто, де кінотеатр «Жовтень» був синагогою, де румунські няньки співали німецьким дітям українських колискових... пахло мацою, мамалигою, червоним борщем, бігосом та баварськими сосисками. Й здавалося, що так буде завжди, що ніщо не здатне порушити гармонію цього міста» [6, с. 29]. І за цими

ностальгічними згадками – певна ідеалізація довоєнного життя, дитинства, безтурботності та миру й дружби, приязні, безконфліктного співжиття та порозуміння представників різних національностей, «інших», але «своїх» водночас.

Мета розвідки – аналіз густативного коду творів сучасної української прози про події 30-40-х років на землях, які Тімоті Снайдер назвав «кривавими» [14]. І всі ці твори [1–4, 6–14] не про те, як люди ідять, а про те, як живуть. Фокус дослідницької уваги змушує максимально звузити предмет дослідження.

Такий підхід дає змогу стверджувати, що у аналізованих творах є відтворення кулінарної культури великого міста (Київ, Чернівці, Львів та ін.), маленьких міст та містечок (напр., Винова гора), маленьких українських сіл. Є згадки про те, що їли бідні й багаті; вдома, у звичайних міських кнайпах та в ресторанах. Виявляються й національні особливості кухні українців, поляків, євреїв, німців, росіян тощо. Згадується, яким було харчування за мирних часів та під час війни, їжа військових, в'язнів та катів у гетто та концтаборах. Аналіз творів дозволяє говорити про динаміку кулінарної культури та змін у споживанні від тридцятих років минулого століття до сьогодення.

Згадки про їжу як складову національної побутової культури, традиції зумовлені постколоніальним та посттоталітарним дискурсом української літератури, бажанням нагадати про власну ідентичність та намагання знищити її через сферу громадського харчування, уніфікацію у сталінські і пізніші часи, прагненням відновлення та поширення культурної спадщини.

Саме цим зумовлено а) звернення до традиційних українських національних страв, що не заперечує увагу до національних страв представників інших народів; б) часті згадки про зміну товарів у продуктових крамницях та меню у закладах громадського харчування; в) акцентування уваги на близькості кулінарної культури тих народів, які багато століть мирно (або більш-менш мирно, оскільки далеко не всі ідеалізують міжнаціональні стосунки довоєнного часу, як, наприклад, у творах В. Івченко [8]).

Якщо йдеться про мирні та відносно заможні часи, то уваге звертається на культуру споживання, у зверненні до часів голоду

та/або війни йдеться про культуру виживання, про можливість якось пристосуватися і звернутися до того, що в інший час не розглядається як пожива [12; 13]. Справжня людяність виявляється у бажанні поділитися останнім або навчити виживати іншого, навіть коли будеш голодувати сам.

Аналіз названих творів дозволяє зробити узагальнення, яке стосується не лише сучасної української літератури про події минулого століття: їжа в літературі може бути маркером національним, регіональним, часовим, культурним, сезонним, сакральним тощо. Через густативний код значною мірою реалізуються опозиції природне/штучне; національне/регіональне/глобальне; сакральне/профанне; повсякденне/святкове; місто/село; бідність/багатство; своє/інше/чуже.

Література

1. Андрухович С. Амадока. Львів : Видавництво Старого Лева, 2020. 832 с.
2. Винничук Ю. Танго смерті. Харків : Фоліо, 2013. 379 с.
3. Винничук Ю. Цензор снів: роман. Харків : Фоліо, 2016. 319 с.
4. Гриценко Н. Місто пахло корицею та кремом Nivea. Чернівецький вінтажний альбом. Чернівці : Книги – XXI, 2017. 112 с.
5. Гуссерль Э. Логические исследования. Картезианские размышления. Кризис европейских наук и трансцендентальная феноменология. Кризис европейского человечества и философии. Философия как строгая наука / пер. с нем. Минск : Харвест ; Москва : АСТ, 2000. 752 с.
6. Дупешко М. Історія, варта цілого яблуневого саду. Чернівці: Книги – XXI, 2017. 160 с.
7. Забужко О. Музей покинутих секретів. Київ : Факт, 2009. 832 с.
8. Івченко В. Два пасинки митрополита. Львів : *Discursus*, 2017. 464 с.
9. Матіос М. Черевички Божої Матері: вирвана сторінка з буковинської саги: повість. Львів : ЛА «Піраміда», 2013. 208 с.
10. Матіос М. Букова земля. Київ : А-ба-ба-га-ла-ма-га, 2019. 928 с.
11. Мориквас Н. Винова гора: роман. Львів : Видавництво Старого Лева, 2017. 224 с.
12. Пахомова Т. Я. Ти і наш мальований і немальований Бог. Харків : Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2016. 192 с.
13. Плотнікова Р. В яру згасаючих зірок. Київ : Дух і літера, 2007. 117 с.
14. Снайдер Т. Криваві землі / пер. з англ. М. Климчук, П. Грицак. Київ : Грані-Т, 2011. 448 с.